

Kouvola 15.5.2004

Kirjailija Unto Seppäsen syntymän 100-vuotisjuhla

Hyvät kuulijat

Unto Seppäsen teokset kuuluvat nuoruuteeni, sen parhaimpaan aikaan. Hänen teoksiaan oli kokonainen rivi silmiäni edessä aloittaessani itse kirjoittamisen vuonna 1970. Jo sana Tulenkantajat saa minut aina haukkomaan henkeä, niin syvästi, ja syvälle tämä kirjailijaryhmä sieluuni painui. Rakastin ajatusta ”Ikkunat auki Eurooppaan” ja rakastan sitä yhä. Tulenkantajat kokivat Euroopan ikkunana johonkin vielä paljon laajempaan ja suurempaan. Ja Unto Seppänen kuului heihin kuten hänen kannakselaiset kirjailijatoverinsa Olavi Paavolainen ja Ilmari Pimiä!

Unto Seppänen on kotoisin Karjalan Kannakselta, Kanneljärven Liikolan kylästä. Uskon, että juuri nuo lapsuus- ja nuoruusvuodet Karjalassa antoivat hänelle ratkaisevan kokemuksen, elämän kivijalan, jonka piiristä löytyy ihan kaikki. Samalla tavalla ratkaisevaksi koen omalle työlleni lapsuuteni maisemat.

Kun Seppänen aikuisena siirtyi tänne Kouvolaan, hän vietti kesänsä edelleen Kanneljärvellä Liikolassa merkillisessä pyöreässä huvilassaan, jossa tornin ympäri kiersi kapea kuisti. Sieltä näki kaikkialle, taivaan, pilvet, metsät, kaikki 360 astetta maailmaa! Mikä laaja-alainen lähtökohta kirjailijan työlle, sekin!

Kun katson niitä teoksia, joita Unto Seppänen vain viidenkymmenen vuoden elinvuotensa aikana kirjoitti, en voi muuta kuin kumartaa syvään ja kunnioittaa. Ja kilvoitella eteenpäin omassa kirjoittamisessani.

Nuoren Unto Seppäsen kuvaus Kannakselta, Iloisten ukkojen kylä, on minulle lukukokemus, joka saa hyrisemään hyvästä mielestä. Se tuo mieleeni lapsuuteni ja kaksi isoisääni, jotka molemmat olivat suuria persoonallisuuksia. Toisen nimi oli Pekka Pusa, hän oli kotoisin Lappeen Kalliokoskelta. Toinen oli Antti Hirvisaari, Lappeen Karhusjärven kylästä. Heistä ajattelin kertoa teille tänään.

Molemmat olivat maalaismiehiä. Antti oli lyhyempi, Pekkakaan ei kovin pitkä. Antilla oli harmaa parta ja pienet tuikkivat silmät. Molemmilla oli äly kuin partaveitsi. He asuivat toisistaan noin kymmenen kilometrin päässä ja minä kuljin polkupyörällä nimeltä Miina Sinkko sitä väliä jo aivan pienenä tyttönä. Antti ja Pekka istuivat kumpikin tahollaan aina aterialla tuvan pöydän takana tai kellon alla sanomalehtiä lukemassa. Kumpikin tarvitsi kuuntelijan. Se kuuntelija olin minä, pieni tyttö.

Pekka Pusa ei kutsunut minua koskaan etunimellä, vaan hän puhutteli minua nimellä Hirvensaari. Minun oikea sukunimeni oli Hirvisaari. Hirvensaari oli hellyttelynimi.

Pekka Pusan vaimo, Aino-mummoni, oli lapsuuteni rakkain ihminen. Hän opetti minut lukemaan ja kirjoittamaan, hän luki itsekin aina, vaikka hänellä oli 11 lasta ja paljon lapsenlapsia.

Antti Hirvisaari sorautti r-kirjainta korviaraastavasti. Ilmeisesti hän kuitenkin nautti siitä, sillä tuntui että hän oikein etsimällä etsi sanoja, joissa oli är. Toinen mummoni Helena oli itkuisuuteen taipuvainen. Heillä oli neljä poikaa ja tytär, vanhin pojista oli isäni Aarne, joka kaatui Paatenen lähellä syksyllä -41.

Ensimmäiset selvät lapsuuteni muistikuvat liittyvät Karhusjärven kylässä olevaan Lattavuoreen, jonka laelle hiivin lauantaisin ennen saunaan menoa. Polku sinne vei metsän läpi. Minulla oli piilo kahden kiven välissä ja minusta ei näkynyt sieltä kuin silmät. Piiloni ei paljastunut kesän aikana, mutta äiti sen sitten syksymmällä huomasi ja tuli aikamoiset moitteet. Mutta se oli jo myöhäistä...

Siellä Lattavuoren laella kylän ukot istuivat kivillä ringissä, keskellä oli kivipöytä. He pelasivat usein korttia, iskivät niitä naamat punaisina kivipöytään. Joku sylkäisi korttiin ja lyödä läiskäytti sen pöytään niin että sormiin koski. Sitten kaikki nauraa rätkättivät päälle. Isoisäni Antti kertoi kylän toisille ukoille uskomattomia tarinoita. En ymmärtänyt niistä juuri mitään, mutta en välittänyt siitä, vaan katselin ukkojen ilmeitä ja koin tunnelman jonka vaistosin ainutlaatuiseksi.

Ihmettelin, kun ukoilla oli aina niin kova jano. En tiennyt joivatko he piimää, maitoa vaiko kaljaa. Mutta miksi se tehtiin niin varoen, ympärilleen vilkuillen, sivuun menen. Piilopaikastani näin kaiken, joka ukon. Näin miten he kävivät vähän väliä pissalla ja kuuntelivat Antin tarinaa Sortavalan kirkonmäeltä. Jos Antti-ukko olisi osannut kirjoittaa, olisi kukaties syntynyt uusi Unto Seppänen. Mutta vaikka hän osasi tuskin raapustaa nimeään paperille, hänen kertojan kykynsä oli rajaton. Hän kertoi laulavalla äänellä ja löi nauraessaan aina kämmentä vasempaan reiteensä. Oikealla kädellä hän korjasi piipun tynkää, jonka mukeltamista suussa laidasta laitaan katsoin mykistyneenä. Koskaan se ei pudonnut, vaikka roikkuikin uhkaavasti kesken puhetta oikeassa suupielessä.

Kun eräänä talvena syntyi serkkuni Anneli ja kylän akat lähtivät rotinoihin, ukot tulivat meidän tupaan ja minä piilouduin uunin päälle verhon taakse. Olivat unoh-taneet minut rotinankannosta... Antti oli saanut uutta puhtia tarinoihinsa, ja kertoi pitkät ajat. Mutta silloin minusta kyllä tuntui, ettei kukaan kylän ukoista uskonut häntä yhtään, koska he nauroivat alusta loppuun ja vielä sittenkin, kun mummon ja äidin askeleet kuuluivat jo eteisestä.

Antti vihasi linjavaunuja. Joskus hän käveli Lappeenrantaan, ensin 5 kilometriä Viipurin tien varteen, ja siitä sitten 10 kilometriä Hyvösen kaupalle. Onneksi se ei pakota tuota tyttöä mukaan, äitini sanoi.

Syksyllä Antti valjasti hyvin usein hevosen karryjen eteen, kantoi viljasäkkejä karryt täyteen, nosti minut, pienen tytön, säkkien päälle, pani eväsrepun ja maitopullon jalkoihini ja varoitti: ” Nyt vahit niitä ku silmää päässäis.” Sitten hän napitti pomppansa leukaan saakka. Minulle pantiin aina lapaset, oli kuinka lämmintä tahansa, hatun nauhat solmittiin tiukkaan eikä kenkiä saanut laittaa paljaisiin jalkoihin vaan piti olla sukat. Niin lähdettiin myllylle. Se sijaitti ihan Simolan aseman vieressä. Ei sinne paljon ollut matkaa, mutta koko päivä myllyssä käyntiin aina meni.

Eväitä alettiin syödä heti myllymatkan alussa samoin kuin silloin kun toisen isoisäni Pekka Pusan kanssa matkustettiin junalla Uttiin. Jo Taavetissa otettiin esille rieskat, läskit ja maitopullot. Samanlaiset eväät oli myös myllymatkalla. Antti höllensi ohjaksia ja Vappu kulki itsekseen, kun tunsu hyvin tien. Antti veisti puukkoa taitavasti käyttäen rieskasta palat ja pani päälle edellisviikkoista uunissa jälkilämmössä hautunutta läskiä.

Jollakin myllymatkalla sain selville, että isoisäni oli kosinut isoäitiäni Helenaa eräällä isolla kivellä. Mutta en tiedä, oliko sekin pelkkää tarinaa... Kosinta tapahtui Antin sanojen mukaan valtavan ison kiven päällä, tien varressa, joka vei rajan suuntaan. Mummokin siitä kerran puhui, mutta äitini sanoi ettei se ollut totta. En ymmärtänyt miksi mummo raiska piti tuoda kosittavaksi niin kauaksi kotoa. Kävellenkö hänen piti sinne kiven juurelle raapaista, vai juoksuttiko Antti? Eikö nyt kosimiselle olisi riittänyt Karhusjärven pellon reuna? Näitä asioita en uskaltanut koskaan kysellä, sillä minun ei oletettu kyselevän.

Niin kuin Iloisten ukkojen kylässä meilläkin keväisin sepät takoivat pajassa akseli-rautoja. Sekä Pekka että Antti osasivat sepän hommat. Minä pieni tyttö sain istua kynnyksellä katsomassa, miten hiillockseen saatiin tuli, miten sitä tulta ylläpidettiin, miten rauta muuttui punaiseksi, ja miten ukot hakkasivat ja kilkuttivat rautaa mieleisekseen. Ukkojen naamat olivat mustia, vaikka oikeastaan ne olivat punaisia.

Pekka ja Antti puuhasivat peltotöissä aamusta iltaan. Kumpikin teki minulle lasten haravan. Molemmissa mummoloissa vein korviketta pellolle, ja istuimme ojan penkalle ja ryystimme ojasta ropeella vettä. Kaihoten muistelen kesää, heinätoita, puimisia, kun koko kylä tuli talkoisiin, ja siirryttiin talosta toiseen.

Minun Viljo-setäni riiasi naapurin Lyyliä. Lyyli oli vaalea ja sievä kuin Lilja Maito-tyttö. Ja minä näin kerran kun Lyyli ja Viljo pussasivat tien mutkassa. Kerroin siitä Antillekin, joka sanoi että pitääkö sitä naapuritalosta akka ottaa. Minä vastasin varmuuden vuoksi pikkuvanhasta, että Lyyli on oikein mukava ihminen...

Kun isäni oli kerran saanut loman rintamalta -- tapaus jota en itse muista, äiti oli jostain syystä tehnyt isälle saunavastan nokkosista. Silloin isä suuttui, hän riehui kuin Antti vihaisena, ja taisi ripauttaa äidin jalkoja sillä nokkosvastalla. Minä kuulemma olin ollut myös vihainen kuin pippuri sekä isälleni että Antille. Olin puolustanut äitiä, vaikkei minulla ollut sanoja. Isä olikin antanut heti äidille anteeksi. -- Isäni elämä päättyi samana syksynä, hän kaatui sodassa lähellä Paatenetta. Silloin olimme molemmat surullisia, sekä Antti, että hänen tyttären-tyttärensä. Surullinen oli myös Pekka Pusa, joka otti silloin minut ensimmäisen kerran syliinsä ja sanoi: sotaorpo.

Talvella radiokone paapatti nurkassa säännöllisersti aamusta iltaan ja säännöllisesti. Olinpa kummassa mummolassa tahansa, jouduin kuuntelemaan Pienoisparlamenttia. Sen aikana en saanut sanoa sanaakaan. Vihasin niitä ääniä, jotka riitelivät, ja jonkun naisen ääni kuului kaikkein voimakkaimpana. Pekka tuntui arvostavan tätä naista, Antti tuhahteli vain. Myöhemmin minulle selvisi, että Pienoisparlamentissa esiintynyt nainen oli Hertta Kuusinen. Muistan päättäneeni, että kun minusta tulee aikuinen, alan määrätä mitä radiossa saa esittää. Lauluja ja runoja vaan!

Kun Kekkonen valittiin presidentiksi ensimmäisen kerran, Pekka Pusa istui pöydän takana kellon alla ja me lastenlapset hellan vieressä puulaatikon päällä. Kun Kekkonen voitti, Pekka Pusa nousi seisomaan, katsoi meitä lapsia ja sanoi: ”Keitetään kohvit.”

Mutta ne syyssateet... Niin kuin Iloisten ukkojen kylässä meilläkin tiet olivat savesta niljakkaat, tuuli ulvoi talon nurkissa kolistellen seiniä, ja valoa oli niin vähän, että vain keskipäivällä sain lukea. Helena-mummo oli äkäinen, paitsi lauantaina, kun lämmitettiin sauna, ja mummo lähti aina hirveän vikkelään Antin kanssa saunaan ja viipyi siellä kauan. Sitten syötiin jo iltapäivällä paistetut piirakat ja karjalanpaisti, jolloin leipää sai topata liemessä.

Kevättalvella kummassakin mummolassa pantiin tuvan matot kasaan ja sisään tuotiin puita, joista veistämällä sekä Antti että Pekka saivat aikaiseksi reen jalakset. Koko tupa oli täynnä lastuja. Antti ei paljon puhunut ja mummo, jota harmitti roina tuvan lattialla, niiskutti ikkunapenkillä. Mutta minusta puun tuoksu ja tervan tuoksu olivat ihania.

Talvella opeteltiin tähtiä. Minä seisoin pihamaalla kuin pyöreä pallo niin topattuna, etten kaaduttuani päässyt pystyyn. Me olimme Antin kanssa kahden, ja hän osoitti kirkasta tähteä ja sanoi, että sinne on pitkä matka. Minä kysyin, että onko pitempi kuin Lappeenrantaan. Pitempi on, hän sanoi. Olisiko yhtä pitkä kuin Helsinkiin? kysyin. ”Taitaapi olla yhtä pitkä kuin maailman ääriin”, kuului Antti-ukon vastaus. Silloin aloin aavistaa, että maailman ääri ei mahtunut pienen tytön ajatuksiin. Ei se oikein mahtunut Antti-ukonkaan ajatuksiin. Sitä hän joskus pohti, minkälaista siellä maailman äärissä olisi...

Sitten tuli SE kesä. Oli puitu, oli tehty koko kylän heinät ja kaikki kesätyöt. Oli tehty syyskynnöt. Mutta miksi Antti-ukko meni koppulin katolle? Sinne hän vain kiipesi tikkaita, näinhän minä, kun tapani mukaan olin katsomassa hänen havunhakkuutaan. Hetkeä ennen olimme taas vaihtaneet muutaman sanan tästä maailman menosta. Jostakin syystä meidän pihalla koppulin lähellä oli myös kylän eukkoja. Ainakin Tuuvan Mari-täti oli, oli Lyyli ja Hilja ja varmaan naapurin Aino-tätikin. Ja äitini, soteleski Saimi. Silloin tapahtui se kamala asia: Antti-ukko putosi katolta. Tulla humahti aika lähelle Lyyliä ja jäi siihen makaamaan.

Äiti juoksi ensin paikalle ja alkoi kiljua, että nyt se kuoli! Minä kurkistin äidin selän takaa ja näinhän minä että silmät sillä liikkui. Oli hirveä meteli, kun kylän eukot alkoivat vaikertaa. Silloin Antti-ukko nousi istualleen, kömpi pystyyn, ja karjaisi niin että muistan sen vieläkin. ”Ämmät pois!” hän huusi. Naiset lähtivät. Mutta minä en lähtenyt, kun en ollut ämmä. Näin kun Antti putsasi housujaan, otti askelia ja mennä viuhdoin jo tupaan. Helena-mummo siunaili kuistilla, kun ukko meni hänen ohitse. Näin miten äitini nauroi helpotuksesta ja itsekin rauhoituin. Eihän minun isoisäni kuole niin vain, vaikka koppulin katolta putoaa!

Tuomet, syreenit, kangasvuokot, päivänkakkarat, kielot, juhannusruusut -- kaikki kasvit Antti opetti minulle. Toin aina hänelle jonkin kukan ja kyselin siitä. Eniten Antti piti ruiskukista ja havunneulasista. Piti hän myös tähdistä taivaalla, ja linnuista. Kun käki kukkui, hän pani silmänsä umpeen ja hoki ”rosvolintu, rosvolintu....”, mutta västäräkistä hän piti. Ja hän piti yhdestä pienestä työstä, joka palvoi häntä, istui hänen saappaittensa vieressä ja kyseli. Jos kysymyksiä ei tullut, hän sanoi mummolle, että mikä tuota tyttöä nyt vaivaa kun se on niin hiljainen. ”Se on sotaorpo”, mummo sanoi.

Ah nämä iloiset ukot! Mikä maailma aukenikaan heidän edessään! Unto Seppäsen Iloisten ukkojen kylien paras kaskumies Juhana Ierikanpoika Havia muistuttaa ulkonäöltään omia ukkojani Pekkaa ja Anttia. Lerppahattuineen, partoineen ja välkkyvine silmineen hän on kuin samasta puusta veistetty. Kellonvitjat rinnoksilla, mustat pokssaappaat, liivit ja puolitakki kuin minun ikiomilla ukoillani. Kädet housuntaskuissa ja loputon virne kasvoilla.

”Tyttö”, Antti sanoi minulle marraskuussa 1945, ”jos opettelet Pikku Jättiläisestä Kuikka Koposen tyttären nimen ulkoa, saat joululahjaksi Välskärin kertomukset.” Minä, pieni rimppakinttu paukuttelin nimet ulkoa hänelle vähän ennen joulua: Hilda, Hulda, Lea, Stiina, Anna, Mari, Karoliina, Saara, Porvana, Lusina, Selma, Jelma, Jekopek Koponen. Sain joululahjaksi elämäni ensimmäisen kirjan, Välskärin kertomukset!

Mikä onni, että omassa perheessäni olivat nämä iloiset ukot. Mikä onni, että pääsin tutustumaan Antin mielikuvitukseen jo pienenä tyttönä. Hän oli oikea

karjalainen, läpeensä positiivinen ihminen. Unto Seppänen on varmaan omien iloisten ukkojensa myötä kokenut samanlaista riemua ihmisen loputtomasta mielikuvituksesta. Näiden ukkojen maailmasta ei puuttunut huumoria. Se oli se kukka, joka kasvoi ja antoi väriä arkiseen elämään. Ilman näitä ukkoja Unto Seppänen olisi tuskin pystynyt kirjoittamaan merkittävää romaaniutuotantoaan, jonka päätepuheen ja huipentuman, romaanin Evakko, ilmestymisestä tulee tänä vuonna kuluneeksi 50 vuotta.

Hyvät ihmiset, olemme täällä juhlaseminaarissa keskellä karjalaisuutta. Se on sielussamme lämpöä ja rakkautta sitä ihanaa menetettyä maata kohtaan, joka antoi meille Unto Seppäsen, Kersti Bergrothin ja Ilmari Pimiän kertomaan Karjalan kauneudesta ja sen ihmisistä.

Kun puhumme Laatokasta, löydämme ilmaisuja oikukas ja aava... ”Sininen vesi niin kylmää, Jäämeren lintu merimetso pesii sen kallioilla. Jäiden soitto Laatokalla kuin tuhansien tuulikannelten ääni... Valamon kirkon tornien kullatut huiput... Valamo kuin vanha ikoni kimmeltävine risteineen pirstoutuneen kiven seppelöimässä Laatokassa... Juhla meren rannalla... aurongonlasku Laatokalla, myrsky, kesäpäivä, linnut, käki, kesäniityt ja perhoset...”

Nyt jo poisnukkuneiden kirjailijoiden sanoilla loihdimme eteemme kadotetun maailman, niiden avulla mielikuvituksemme tekee retken siihen Karjalaan, joka yhä on olemassa, iloisten ukkojen ja evakkojen maisemaan!